

УДК 75.071.1(430):[792.024:687.16
DOI: 10.31866/2617-7951.3.1.2020.207550

UDK 75.071.1(430):[792.024:687.16

ВІДЛУННЯ «ТРИАДНОГО БАЛЕТУ» ОСКАРА ШЛЕММЕРА В СУЧАСНОМУ ДИЗАЙНІ ОДЯГУ

ECHOES OF OSCAR SCHLEMMER'S "TRIADIC BALLET" IN MODERN CLOTHING DESIGN

Ольга Шандренко,
<https://orcid.org/0000-0001-5284-7252>
кандидат мистецтвознавства,
доцент,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
Київ, Україна
shan.olga77@gmail.com

Olha Shandrenko,
<https://orcid.org/0000-0001-5284-7252>
PhD in Art Studies,
Associate Professor,
Kyiv National University
of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine
shan.olga77@gmail.com

Анотація

Мета дослідження – з'ясувати особливості творчості німецького художника школи Баугауз Оскара Шлеммера та означити його вплив на сучасний дизайн одягу; виявити можливості застосування художніх засобів і прийомів «Триадного балету» в проектній діяльності дизайнерів одягу. **Методи дослідження.** Методологічні засади дослідження базуються на комплексному мистецтвознавчому аналізі творчого доробку Оскара Шлеммера, історико-біографічному вивченні творчих робіт студентів ваймарської школи, що були презентовані в авангардній постановці «Триадного балету». **Наукова новизна.** В роботі простежено головні концепти творчого здобутку Оскара Шлеммера та виявлено вплив «Триадного балету» на сучасний дизайн одягу. Практична реалізація дослідження знайшла своє відлуння в авангардних рішеннях, застосованих у навчально-мистецькому проекті, присвяченому 100-річчю заснування школи Баугауз. **Висновки.** Оскар Шлеммер своєю діяльністю виявив потребу глибокого підходу до мистецтва, що має стати результатом поєднання художніх ідеалів, нових технологій і майстерності. Його триадний підхід у проектній діяльності проявляється у тісній взаємодії важливих концептів, які визначають художньо-естетичну цілісність дизайну. «Триадний балет» став тим рево-

Annotation

Research aim – to find out the peculiarities of the work of the German artist of the Bauhaus school Oscar Schlemmer and to determine his influence on modern clothing design; identify opportunities for the use of artistic means and techniques of the «Triadic Ballet» in the project activities of clothing designers. **Research methods.** The methodological principles of the study are based on a comprehensive art analysis of Oscar Schlemmer creative work, historical and biographical study of the creative works of Weimar school students, which were presented in the avant-garde performance of the «Triadic Ballet». **Scientific novelty.** The main concepts of Oscar Schlemmer's creative achievement are traced in the work and the influence of «Triadic Ballet» on modern clothing design was revealed. The practical implementation of the study was echoed in the avant-garde solutions used in the educational and artistic project dedicated to the 100th anniversary of the Bauhaus school. **Conclusions.** The peculiarities of Oscar Schlemmer's work are determined by his deep view of art, which should be the result of a combination of artistic ideals, new technologies, and craftsmanship. His approach to design activities is based on the close interaction of important concepts that determine the artistic and aesthetic integrity of the design. «Triadic Ballet» became a revolutionary phenomenon in

люційним явищем у повоєнному мистецтві, яке засвідчило злам у свідомості, прагнення до відновлення життя після війни, внесення в нього злагодженості і чіткості. У такому дійстві кожен має свою «форму», якою обумовлений його рух у сценічному просторі, кожен виконує свою роль і ця роль є важливою як для нього, так і для іншого. Вплив та актуальність «Тріадного балету» Оскара Шлеммера на сучасний дизайн одягу полягає у глибинному розумінні сутності людини і форми, людини і простору, людини і її світосприйняття.

postwar art, which testified to the break in the minds of individuals, the desire to restore life after the war, bringing into its coherence and clarity. The influence and relevance of Oscar Schlemmer's «Triadic Ballet» on modern clothing design lie in a deep understanding of the essence of man and form, man and space, man, and his worldview.

Ключові слова:

Баугауз, Оскар Шлеммер, тріадний балет, авангард, дизайн одягу, костюм.

Key words:

Bauhaus, Oscar Schlemmer, Triadic ballet, avant-garde, clothing design, suit.

Вступ 1

Легендарна ваймарська школа Баугауз на початку ХХ ст. об'єднала талановитих художників, скульпторів, архітекторів і дизайнерів. Однією з вагомих і значущих особистостей Баугаузу був скульптор, дизайнер, сценічний художник Оскар Шлеммер, який з січня 1921 р. був залучений до співпраці з Вальтером Гропіусом. Саме під його керівництвом у 1922 р. у Штутгарті відбулась прем'єра «Тріадного балету» (Stonard, 2009). Ця подія стала значущою не лише для театру, балету й дизайну, вона вплинула на новий підхід до розуміння мистецтва, людини, простору і часу. Баугауз фактично став оновленням самої ідеї академії образотворчого мистецтва, з винесенням у її перші ряди потреби розвитку дизайну. Присутність там сценічної майстерності, на перший погляд, здається другорядним, хоча театральні костюмовані вечірки й фестивалі займали вагоме місце в школі і вплинули на подальшу долю дизайну і перформансу (Birringer, 2013). Впродовж десяти років Оскар Шлеммер гастролював містами, демонструючи свою авангардну виставу. Сцена й актори змінювались час від часу, а костюми залишались незмінними учасниками видовища. На думку дослідників, Шлеммер бачив людину як триєдність біологічної, соціальної і космічної істоти і, розкладаючи її життя «на кроки, сидіння, лежання, повороти голови і жести», прагнув відшукати в них прояви кожної із згаданих іпостасей. Саме на це була спрямована уся діяльність художника – у живописі, театрі, скульптурі і творчих есе (Сидельникова, б.г.).

Вплив авангардної школи Баугауз на творчість дизайнерів одягу сьогодні важко переоцінити. Значна кількість сучасних дизайнерів у своїй творчості надихаються її здобутками й ідеологічними концептами. Модна індустрія на сучасних показах

репрезентує актуальність і нестримну популярність напряму, що зародився сто років тому в німецькому місті Ваймар. Прояви стилістичних мотивів Баугаузу знаходимо у творчості всесвітньо відомих брендів і дизайнерів моди: Christian Dior, Givenchy, Miu Miu, Bottega Veneta, Fausto Puglisi, Marni, Givenchy тощо. В англійській версії журналу Vogue опубліковані інтерв'ю Емілі Чан з дизайнерами Джонатаном Сандерсом, Роксандою Л'їнчичем та Мері Катранцу, для яких творчість митців Баугаузу нині є ідейним продуцентом їхньої роботи у сфері дизайну одягу (Chan, 2019).

Авангардний театр, інше бачення людини і її форми одягу, зміна пластики і ритмів руху тіла продовжує викликати жвавий інтерес у науковому середовищі. Художні ідеї Оскара Шлеммера сьогодні є предметом багатьох мистецтвознавчих досліджень (Gage, 1982; Koss, 2003; Stonard, 2009; Birringer, 2013). Важливі розвідки з'являються й у вітчизняному мистецтвознавстві, які засвідчують зацікавлення творчими методами Оскара Шлеммера у середовищі українських митців і дизайнерів ще за життя майстра: до його досвіду, зокрема, звертався у своїй сценографічній творчості Анатоль Петрицький (Мелешкіна, 2019).

Актуальним завданням нашої статті є виявлення художніх принципів «Тріадного балету» і відстеження їхнього впливу на сучасний дизайн одягу.

Мета дослідження **2**

З'ясувати особливості творчості німецького дизайнера, майстра Баугаузу Оскара Шлеммера та розкрити його вплив на сучасний дизайн одягу; виявити можливості застосування художніх засобів і прийомів «Тріадного балету» в проектній діяльності дизайнерів одягу.

Методологія та аналіз джерельної бази **3**

Джерельною базою дослідження є постановка Оскара Шлеммера «Тріадного балету» у відеозаписі (Voittiaux, 2019), а також – творчі здобутки майстра Баугаузу. Методологічні засади дослідження базуються на комплексному мистецтвознавчому аналізі творчого доробку Оскара Шлеммера, історико-біографічному вивченні творчих робіт студентів ваймарської школи, що були презентовані в авангардній постановці «Тріадного балету».

Результати дослідження **4**

Експериментальні костюмовані театральні постановки школи Баугауз проводились як у приміщенні школи, так і поза її межами. Такі постановки мали за мету розвивати мистецтво як спосіб художнього мислення, що поєднує різні види мистецьких практик, спрямованих на створення «нової структури майбутнього». Одним з таких синтетичних дійств став студентський проект «Тріадного балету».

Завдяки цифровому архіву Штутгартського музею, де можна ознайомитись з листами, записами та мистецькими роботами Оскара Шлеммера, знаходимо інформацію, що у вересні

1922 р. в державному театрі Вюртемберга в Штутгарті балет виконували Альберт Бургер, Ельза Гетцель і сам Оскар Шлеммер під псевдонімом Вальтер Шоппе (Das Archiv Oskar Schlemmer). Окремі дії балету були поставлені ще в 1916 р. у рамках благодійної акції. Дослідниця Шлеммера так описує дійство: «Жорсткі костюми, які змушували тіло здійснювати рухи подібно до маріонеток, привели до концепції авангардного танцю, звільненого від історичного баласту. У програмці, яка видавалась перед прем'єрою, підкреслювалось «штучне» з відтінком «технологічного» є джерелом істини та краси і розглядається в мистецтві як протиставлення прагненню до «реальності» – тобто індивідуалізму. Геометрично-математична організація є вирішальною для цього метафізичного розуміння цієї «штучності». Тіло людини завдяки костюмам перетворюється на абстрактну фігуру, стає, згідно з Шлеммером, «просторовою пластикою, оскільки ці кольорові та металеві скульптури, можна сказати, рухаються у просторі, несені танцюристами» (Conzen, 2014). Визначальним принципом «тріади» є те, що дійство виконується трьома акторами у вісімнадцяти костюмах, які відіграють свої ролі на різному тонованому тлі».

Жвавий інтерес до такого дійства викликає сам спосіб відтворення рухів людського тіла, що втілюється буквально і символічно. Німецька дослідниця театру Баугаузу розглядає людину у формі ляльки як істоту, яка поєднує в собі співчуття і відчуження (Koss, 2003). Вона звертає увагу на глибинність повідомлення, що через введення анонімних і андрогенних ляльок стирає відмінності між глядачем і актором, між чоловіком і жінкою, між індивідуальним і масовим. Особливість балету за Шлеммером, зауважує Дж. Косс, – це кольоровий тривимірний дизайн, у якому людська фігура стає середовищем для основних геометричних фігур і її відповідних переміщень у просторі. «Триадне» мислення виявляється у злитті танцю, костюмів і музики; персонажі балету з'являються фронтально або в профіль, з рівними за висотою жовтими, білими чи чорними прямокутниками відповідно до основного кольору кожного акту. Вишукані та дивні костюми яскравого кольору, одягнуті на тіла акторів, подібні до надувних, здаються примхливими і незграбними, нагадують маріонеток, клоунів цирку чи машинних істот. Альберт Бургер і Ельза Гетцель, партнери в балеті і в житті, виконували головні ролі у Штутгарті у 1922 р.: «їхні ноги – в класичній балетній позиції, міміка виразна, як у пантомімі, жести – майже дерев'яні; Бургер і Гетцель формально пов'язані, але, здається, не взаємодіють між собою. У кулевидних, цибулиноподібних і циліндричних костюмах вони неприродні, але привабливі, людські, але механічні; вони є ляльками, перетвореними на людей, і, водночас, людьми, перетвореними на ляльок» (Koss, 2003). Цікаво, що фігури позбавлені гендерних характеристик і виглядають, швидше, андрогінними.

Продовжуючи гендерну тематику театру Баугаузу, дослідниця К. Рей звертає увагу на проблему мужності, пов'язуючи її із загальною кризою, що виникла після Першої світової війни. На її думку, саме театральні експерименти Баугаузу акцентували увагу на військовій травмі, яка, зрештою, призвела до перегляду чоловічої ідентичності у XX ст. (Ray, 2001). Візуальний прояв гендерного питання післявоєнного часу К. Рей виявляє, власне, через дослідження театрального костюма і постановки вистави.

Оскар Шлеммер запропонував інноваційний вид дійства, видовища, театру з відсутнім сюжетом, з акторами, одягнутими у просторові геометричні форми, створені з різних нетрадиційних матеріалів (рис.1–3).

У формотворенні костюмів використано папір, дерево, дроти і трубчасті форми. Масивні костюми перетворювали людину на типаж; костюм стирав межі статі, фігури, індивідуальних рис обличчя, а режисерський задум акцентував тріаду кольору (жовтий, синій, червоний), простору (висота, ширина, глибина); основних геометричних форм (квадрат, трикутник, коло) (Сидельникова, б.г.). Друга версія балету складалась з трьох

Рис. 1. Оскар Шлеммер. Тріадний балет: Дротова фігура, 1922. Нікелевий дріт, метал. Збірка Штутгартської міської галереї.

Fig. 1. Oscar Schlemmer. Triadic ballet: Wire figure, 1922. Nickel wire, metal. Collection of the Stuttgart City Gallery.

Рис. 2. Оскар Шлеммер. Тріадний балет: Водолаз, 1922. Пап'є-маше, тканинна, целулоїд. Збірка Штутгартської міської галереї.

Fig. 2. Oscar Schlemmer. Triadic ballet: Diver, 1922. Papier-mâché, fabric, celluloid. Collection of the Stuttgart City Gallery.

Рис. 3. Оскар Шлеммер. Тріадний балет: Спіраль, 1922. Оксамит, шкіра, алюмінієва фольга, целулоїд. Збірка Штутгартської міської галереї.

Fig. 3. Oscar Schlemmer. Triadic ballet: Spiral, 1922. Velvet, leather, aluminum foil, celluloid. Collection of the Stuttgart City Gallery.

частин і була вирішена в іншій колірній гамі із застосуванням жовтого, рожевого і чорного кольорів (Boittiaux, 2019).

Відеозапис балету дозволяє з'ясувати, що форми костюмів ототожнюються з динамікою рухів акторів на сцені. Наприклад, костюм у вигляді округлої форми, яка обмотувала тіло по спіралі, вказує на те, що актор має рухатися спіральною лінією, намальованою на сцені. Таким чином, форма костюма диктувала акторам певні рухи тіла. Таке заворожуюче дійство «Триадного балету» магнетизує і змушує відчувати кожен рух форми, що здійснюється в унісон з тілом. Такий костюм не існує сам по собі, – він є розширенням, продовженням тіла. Важко сказати, що рухається першим – людина чи костюм. Певну подібність можна спостерігати і в підходах до моди і сучасного дизайну одягу, що простежується як тілесна комунікація, яка має свій невербальний артикуляційний механізм (Шандренко, 2013). Сам дизайн і форма костюма моделює людину і визначає її можливості руху. Під час «Триадного балету» частини тіла людини, її рухи, організм в цілому стають проявом мистецького художнього мислення. Відсутність сюжету в «Триадному балеті» можна розуміти і як його відсутність в житті людини. Аналізуючи художні засоби, використані у постановці Шлеммером, можна погодитись з думкою Дж. Косс: «Тіньові ляльки машинної епохи втілюють екзистенційну дріб'язковість целулоїдної сучасності. У той же час, вони виявляються принципово нездатними відчувати себе «вдома», натомість випромінюючи приховане відчуття «моторошного», як його сформулював З. Фройд у 1919 р. Захопливо-анімістичні і незграбно-нелюдські, ваймарські танцівники Шлеммера одночасно моторошні і чарівні, наділені як знайомою грайливістю ляльки, так і зловісною порожнечою механічних істот» (Koss, 2003).

Такий підхід до створення дизайну одягу, де носієм форми стає людина, позбавлена імені, обличчя, статі і соціальної ролі, яка живе і рухається лише за чітко визначеною траєкторією, засвідчує актуальність легендарної постановки. В сучасному світі життєвий шлях людини переважно регламентується культурно-соціальними нормами і настановами. Культура масового споживання та колективного розуму нівелює потреби індивідуальності. Ціннісні орієнтири багатьох молодих людей на початку XXI ст. набувають іншого виміру. Пріоритет споживання візуальної інформації ставить перед сучасною молоддю нові виклики, коли головними подразниками виявляються візуальні образи, яких не існує в дійсності. Таким чином, справжня сутність людини, її життя вже не визнаються вищими цінностями. Їхнє місце займає картинка в соціальній мережі, за яку можна одержати «вподобайку». Таким чином, ціна життя визначається кількістю «вподобайок». Більшість людей живе в «масці» і прагне відповідати тому візуальному образу, який визначений як траєкторія «успішного життя». «Триадний балет» Оскара Шлеммера нині на-

буває розширеного розуміння і бачення, що демонструє безлику емоційно-напружену людину сучасності.

Важливим досвідом у пізнанні творчих методів і підходів майстрів Баугаузу став студентський проєкт на факультеті дизайну і реклами Київського національного університету культури і мистецтв. Захід здійснювався у рамках науково-мистецького проєкту університету «100 років сучасності: Баугауз та український авангард» (2020). У проєкті, який виконувався на кафедрі дизайну одягу під керівництвом автора статті, взяли участь студенти першого курсу. На підставі ретельного вивчення доробку майстрів Баугаузу було розроблено і виготовлено авангардні костюми з нетрадиційних матеріалів. Презентація студентської колекції одягу відбулась на виставковому майданчику університету в січні 2020 р.

Використання нетрадиційних матеріалів у виготовленні авангардних костюмів дозволило не обмежуватись здобутками сучасної текстильної промисловості. Кольорове рішення було обумовлене головними кольорами стилістики Баугаузу, а основою формотворення стали основні геометричні форми.

На першому етапі проєкту студенти зосередились на дослідженні творчості митців Баугаузу, Особлива увага зверталася на вивчення маніфесту школи, на ідеологічне освоєння понять форми, кольору і простору у розумінні представниками школи, на вивчення стильових ознак.

Наступний етап роботи передбачав графічне відтворення асоціативного сприйняття стилістичних особливостей Баугаузу з використанням різних художніх засобів і способів створення художніх композицій (рис. 4). В цьому завданні ще немає людини, а є лише форма, колір і простір, які потрібно поєднати. Другий етап роботи допоміг визначити концепти і візуальну інтерпретацію ідеї костюму. Зокрема, важливу роль відіграло заглиблення студентів у концепцію «тріади» Шлеммера. Також саме на цьому етапі студенти мали вибрати матеріали відповідно до задуму, враховуючи їхню фактуру і текстуру. Особливої уваги заслуговувала не лише асоціативна художня композиція, а й нетрадиційні матеріали, які за певних умов можуть бути використані у виготовленні одягу. При створенні графічних робіт були використані традиційні кольори Баугаузу: червоний, синій, жовтий і чорний; а також – необмежена кількість матеріалів (макарони, сухі фрукти, пластик, монети, пінополіуретан, гума, поліетилен, дерево, вата тощо). Пошук нових матеріалів та асоціативних поєднань з ними дозволило досягнути інноваційних рішень. При цьому творчі пошуки не обмежувалися використанням лише одного матеріалу. Студенти поєднували, комбінували, плавили, рвали, складали матеріал у певні конфігурації, створюючи при цьому нові явища, оригінальні не тільки за виглядом, але й на дотик, і навіть на запах (рис. 4).

Рис. 4. Графічні асоціативні роботи студентів 1 курсу КНУКіМ. 2020 р.

Fig. 4. Graphic associative works of KNUCA 1st year students. 2020.

Третій етап роботи над проектом полягав у розвитку концептуальних рішень з наближенням костюмів до антропоморфних форм. Цей етап передбачав перехід з площинного ескізного рішення у просторове. Важливо було визначити, у який спосіб площинне графічне зображення має стати об'ємною формою, яку можна одягнути на тіло людини. При цьому треба було враховувати ті конструктивні опорні пояси, на яких має триматись костюм. Складність виконання даного етапу полягала у потребі гармонійного поєднання форми одягу з тілом людини. При цьому особлива увага зверталась на збереження художньо-естетичного рішення, на гармонійне розуміння композиційної цілісності (рис. 5).

Рис. 5. Роботи студентів 1 курсу КНУКіМ. 2020 р. Графічна експлікація ескізного рішення дизайну одягу.

Fig. 5. Works of KNUCA 1st year students. 2020. Graphic explication of the sketch solution of clothing design.

Четвертий етап роботи, який полягав у відтворенні проектного рішення в матеріалі, був найбільш експериментальним і найбільш цікавим з погляду креативності. Зберігаючи концептуальні домінанти ваймарської школи у поєднанні з авторським рішенням, було створено колекцію одягу. У такий спосіб студентам вдалося створити дизайн, який у сучасних умовах стає актуальним відлунням легендарної епохи змін і авангардного мислення (рис. 6, 7).

Рис. 6. Роботи студентів 1 курсу КНУКіМ. 2020 р. Авангардний одяг з нетрадиційних матеріалів за мотивами творчості Баугаузу.

Fig. 6. Works of KNUCA 1st year students 2020. Avant-garde clothing made of non-traditional materials based on the work of Bauhaus.

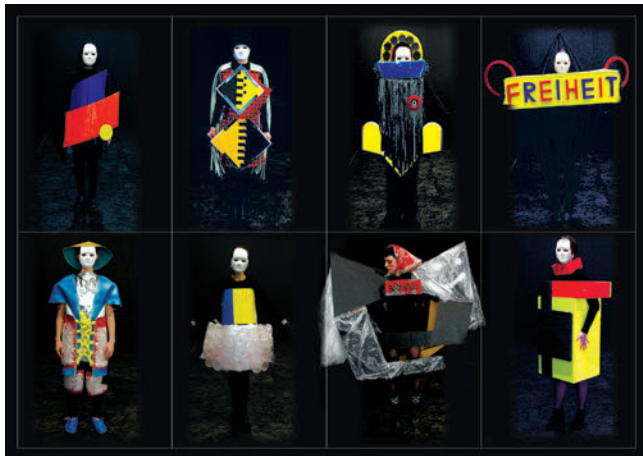

Рис. 7. Роботи студентів 1 курсу КНУКіМ. 2020 р. Авангардний одяг з нетрадиційних матеріалів за мотивами творчості Баугаузу.

Fig. 7. Works of KNUCA 1st year students 2020. Avant-garde clothing made of non-traditional materials based on the work of Bauhaus.

Наукова новизна та практична значимість дослідження

5

В роботі простежено головні концепти творчого здобутку Оскара Шлеммера та виявлено вплив «Триадного балету» на сучасний дизайн одягу. Практична реалізація дослідження знайшла своє відлуння в авангардних рішеннях, застосованих у навчально-мистецькому проекті, присвяченому 100-річчю заснування школи Баугауз.

Висновки **6**

Оскар Шлеммер своєю діяльністю виявив потребу глибинного підходу до мистецтва, що має стати результатом поєднання художніх ідеалів, нових технологій і майстерності. Його тріадний підхід у проектній діяльності проявляється у тісній взаємодії важливих концептів, які визначають художньо-естетичну цілісність дизайну. «Тріадний балет» став тим революційним явищем у повоєнному мистецтві, яке засвідчило злам у свідомості, прагнення до відновлення життя після війни, внесення в нього злагодженості і чіткості. У такому дійстві кожен має свою «форму», якою обумовлений його рух у сценічному просторі, кожен виконує свою роль і ця роль є важливою як для нього, так і для іншого. Вплив та актуальність «Тріадного балету» Оскара Шлеммера на сучасний дизайн одягу полягає у глибинному розумінні сутності людини і форми, людини і простору, людини і її світосприйняття. Нинішнє трактування «Тріадного балету» можливе як розуміння сутності, яка існує у вигляді «форми», «простору» і «кольору», серед яких «форма» є фізичним (матеріальним) проявом, «колір» – емоційним і психічним, а «простір» – місцем і часом існування людини.

Список бібліографічних посилань

- Мелешкіна, І. (2019). Анатоль Петрицький і Оскар Шлеммер. Сценографічний конструктивізм. В *Материк українського авангарду на мапі світу*, матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (с. 112-130). МТМКУ.
- Сидельникова, А. (б.г.). Главный балет столетия: Оскар Шлеммер и театр Баугауза. *Arthive*. https://artchive.ru/publications/4182~Glavnyj_balet_stoletija_Oskar_Shlemmer_i_teatr_Baukhauza.
- Шандренко, О. М. (2013). Жестуальність моди в контексті невербальної комунікації. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*, 30, 246-254.
- Birringer, J. (2013). Bauhaus, Constructivism, Performance. *PAJ: A Journal of Performance and Art*, 35(2), 39-52.
- Boittiaux, I. (2019, May 28). Le ballet cosmique d'Oskar Schlemmer. *Beaux Arts & Cie*. <https://www.beauxarts.com/videos/le-ballet-cosmique-doskar-schlemmer/>.
- Chan, E. (2019, March 20). How A Century Of Bauhaus Has Influenced Fashion. *Vogue*. <https://www.vogue.co.uk/article/bauhaus-influence-in-fashion>.
- Conzen, I. (Ed.). (2014). *Oskar Schlemmer: Visionen einer neuen Welt*. Hirmer.
- Conzen, I., Höper, C., & Wiemann, E. (Eds.). (2008). *Staatsgalerie Stuttgart: Die Sammlung. Meisterwerke vom 14. bis zum 21. Jahrhundert*. Hirmer.
- Das Archiv Oskar Schlemmer. (n.d.). *Staatsgalerie*. <https://www.staatsgalerie.de/sammlung/archive/archiv-oskar-schlemmer.html>.
- Gage, J. (1982). Colour at the Bauhaus. *AA Files*, 2, 50-54.
- Koss, J. (2003). Bauhaus Theater of Human Doll. *The Art Bulletin*, 85(4), 724-745. <https://doi.org/10.2307/3177367>.
- Lahusen, S. (1986). Oskar Schlemmer: Mechanical Ballets? *Dance Research: The Journal of the Society for Dance Research*, 4(2), 65-77. <https://doi.org/10.2307/1290727>.

- Oskar Schlemmer (1888–1943). Das Triadische Ballett: Drahtfigur, 1922. (2008). *Staatsgalerie Stuttgart*. <https://www.staatsgalerie.de/g/sammlung/sammlung-digital/einzelansicht/sgs/werk/einzelansicht/B9A4F4454104177E271E9D9C747F5368.html>.
- Oskar Schlemmer. Das Triadische Ballett: Spirale, 1922. (2008). *Staatsgalerie Stuttgart*. <https://www.staatsgalerie.de/g/sammlung/sammlung-digital/einzelansicht/sgs/werk/einzelansicht/C14839B34F4433257D4F2493DBAE943F.html>.
- Oskar Schlemmer. Das Triadische Ballett: Taucher, 1922. (2008). *Staatsgalerie Stuttgart*. <https://www.staatsgalerie.de/g/sammlung/sammlung-digital/einzelansicht/sgs/werk/einzelansicht/2B95DCBB43CB51A4CBFF1F9D58D4730B.html>.
- Ray, K. (2001). Bauhaus Hausfrau: Gender Formation in Design Education. *Journal of Architectural Education* (1984-), 55(2), 73-80.
- Stonard, J. (2009). Oskar Schlemmer's 'Bauhaustreppe', 1932: part 1. *The Burlington Magazine*, 151(1276), 456-464.

References

- Birringer, J. (2013). Bauhaus, Constructivism, Performance. *PAJ: A Journal of Performance and Art*, 35(2), 39-52 [in English].
- Boittiaux, I. (2019, May 28). Le ballet cosmique d'Oskar Schlemmer [Oskar Schlemmer's Cosmic Ballet]. *Beaux Arts & Cie*. <https://www.beauxarts.com/videos/le-ballet-cosmique-doskar-schlemmer/> [in French].
- Chan, E. (2019, March 20). How A Century Of Bauhaus Has Influenced Fashion. *Vogue*. <https://www.vogue.co.uk/article/bauhaus-influence-in-fashion> [in English].
- Conzen, I. (Ed.). (2014). Oskar Schlemmer: Visionen einer neuen Welt [Oskar Schlemmer: visions of a new world]. Hirmer.
- Conzen, I., Höper, C., & Wiemann, E. (Eds.). (2008). *Staatsgalerie Stuttgart: Die Sammlung. Meisterwerke vom 14. bis zum 21. Jahrhundert [Stuttgart State Gallery: The Collection. Masterpieces from the 14th to the 21st century]*. Hirmer [in German].
- Das Archiv Oskar Schlemmer [The Oskar Schlemmer archive]. (n.d.). *Staatsgalerie*. <https://www.staatsgalerie.de/sammlung/archive/archiv-oskar-schlemmer.html> [in German].
- Gage, J. (1982). Colour at the Bauhaus. *AA Files*, 2, 50-54 [in English].
- Koss, J. (2003). Bauhaus Theater of Human Doll. *The Art Bulletin*, 85(4), 724-745. <https://doi.org/10.2307/3177367> [in English].
- Lahusen, S. (1986). Oskar Schlemmer: Mechanical Ballets? *Dance Research: The Journal of the Society for Dance Research*, 4(2), 65-77. <https://doi.org/10.2307/1290727> [in English].
- Meleshkina, I. (2019). Anatol Petrytskyi i Oskar Shlemmer. Stsenohrafichnyi konstruktivizm [Anatoly Petritsky and Oscar Schlemmer. Scenographic constructivism]. In *Materyk ukrainskoho avanhardu na mapi svitu [The Continent of the Ukrainian Avant-Garde on the World Map]*, Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (pp. 112-130). MTMCU [in Ukrainian].
- Oskar Schlemmer (1888–1943). Das Triadische Ballett: Drahtfigur, 1922 [Oskar Schlemmer (1888–1943). The Triadic Ballet: Wirigfigur, 1922]. (2008). *Staatsgalerie Stuttgart*. <https://www.staatsgalerie.de/g/sammlung/sammlung-digital/einzelansicht/sgs/werk/einzelansicht/B9A4F4454104177E271E9D9C747F5368.html> [in German].
- Oskar Schlemmer. Das Triadische Ballett: Spirale, 1922 [Oskar Schlemmer. The Triadic Ballet: Spirale, 1922]. (2008). *Staatsgalerie Stuttgart*. <https://www.staatsgalerie.de/g/sammlung/sammlung-digital/einzelansicht/sgs/werk/einzelansicht/C14839B34F4433257D4F2493DBAE943F.html> [in German].
- Oskar Schlemmer. Das Triadische Ballett: Taucher, 1922 [Oskar Schlemmer. The Triadic Ballet: Divers, 1922]. (2008). *Staatsgalerie Stuttgart*. <https://www.staatsgalerie.de/g/sammlung/>

- sammlung-digital/einzelansicht/sgs/werk/einzelansicht/2B95DCBB43CB51A4CBFF1F9D58D4730B.html [in German].
- Ray, K. (2001). Bauhaus Hausfrau: Gender Formation in Design Education. *Journal of Architectural Education (1984-)*, 55(2), 73-80 [in English].
- Shandrenko, O. M. (2013). Zhestualnist mody v konteksti neverbalnoi komunikatsii [Fashion gesturality in the context of nonverbal communication]. *Topical problems of History, Theory and Practice of Artistic Culture*, 30, 246-254 [in Ukrainian].
- Sidelnikova, A. (n.d.). Glavnyi balet stoletia: Oskar Shlemmer i teatr Baugauza [The main ballet of the century: Oscar Schlemmer and the Bauhaus Theater]. *Arthive*. https://artchive.ru/publications/4182~Glavnyj_balet_stoletija_Oskar_Shlemmer_i_teatr_Baukhauza [in Russian].
- Stonard, J. (2009). Oskar Schlemmer's 'Bauhaustreppe', 1932: part 1 [Oskar Schlemmer's 'Bauhaus Staircase', 1932: part 1]. *The Burlington Magazine*, 151(1276), 456-464 [in German].